

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**факультет дошкільної та початкової освіти імені Валентини Волошиної
кафедра дошкільної освіти**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «Іграшки з природного матеріалу як засіб екологічного
виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський досвід та
український контекст»**

Студентки 2 курсу МВД групи
Освітньої програми Дошкільна освіта. Початкова освіта
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Костюк Каріни Валеріївни
(прізвище, ім'я, по батькові)
Науковий керівник Карук І.В.
(прізвище та ініціали)

старший викладач кафедри дошкільної освіти, доктор філософії

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь)

Розширена шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Голова Екзаменаційної комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени Екзаменаційної комісії

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

Вінниця – 2023

Анотація

Косток К.В. Іграшки з природного матеріалу як засіб екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський досвід та український контекст.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю 012 Дошкільна освіта. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2023.

Кваліфікаційна робота присвячена актуальній проблемі дошкільної освіти – використання іграшок з природного матеріалу як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський досвід та український контекст. Уточнено поняття «екологічне виховання», «екологічне мислення». Визначено стан рівня сформованості екологічного мислення старших дошкільників віку засобами іграшок з природного матеріалу. Обґрунтовано педагогічні умови екологічного виховання дошкільників засобами іграшок із природних матеріалів (організація систематичних і цілеспрямованих спостережень природних об'єктів і явищ, що збагачують сенсорний досвід дітей 5-6 років; систематична робота дітей 5-6 років із різноманітними природними матеріалами та об'єктами (їхніми формами, розмірами, фактурами, кольорними взаємодіями) з метою формування в дітей уміння створювати художні образи; включення дітей 5-6 років у різноманітні дидактичні ігри з метою закріплення в них отриманих уявлень про природу). Експериментально доведено їх ефективність на заняттях, під час прогулянок із дітьми старшого дошкільного віку.

Ключові слова: іграшки з природного матеріалу, екологічне виховання, заклад дошкільної освіти, діти старшого дошкільного віку, європейський досвід.

ANNOTATION

Kostok K.V. Toys made of natural material as a means of environmental education for older preschool children: European experience and the Ukrainian context.

Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 012 Preschool education. Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi, Vinnytsia, 2023.

The qualification work is devoted to the actual problem of preschool education - the use of toys made of natural material as a means of ecological education of older preschool children: European experience and the Ukrainian context. The concepts of «ecological education» and «ecological thinking» have been clarified. The state of the level of formation of ecological thinking of older preschoolers using natural material toys was determined. The pedagogical conditions of ecological education of preschoolers using toys made of natural materials are substantiated (organization of systematic and purposeful observations of natural objects and phenomena that enrich the sensory experience of 5-6-year-old children; systematic work of 5-6-year-old children with various natural materials and objects (their shapes, sizes, textures, color interactions) with the aim of forming in children the ability to create artistic images; including children 5-6 years old in various didactic games with the aim of consolidating in them the received ideas about nature). Their effectiveness has been experimentally proven in classes, during walks with children of older preschool age.

Key words: toys made of natural material, ecological education, preschool education institution, children of older preschool age, European experience.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	11
1.1. Екологічне виховання старших дошкільників у контексті дефінітивного аналізу.....	11
1.2. Особливості формування екологічного мислення дітей старшого дошкільного віку.....	14
1.3. Роль іграшок з природного матеріалу у формуванні екологічного мислення старшого дошкільника.....	19
1.4. Аналіз вітчизняного та європейського педагогічного досвіду щодо екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі навчання в ЗДО.....	24
1.5. Стан рівня сформованості екологічного мислення старших дошкільників..	38
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ІГРАШОК З ПРИРОДНОГО МАТЕРІАЛУ.....	47
2.1. Педагогічні умови екологічного виховання дошкільників засобами іграшок із природним матеріалом.....	47
2.2. Організація роботи з іграшками з природного матеріалу зі старшими дошкільниками.....	61
2.3. Взаємодія ЗДО та сім'ї у процесі екологічного виховання засобами іграшок із природного матеріалу	70
2.4. Динаміка розвитку екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку (за результатами контрольного етапу експерименту).....	75
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні глобальні зміни в навколишньому світі зумовлюють необхідність виховання в молодого покоління природоохоронного ставлення до природи, формування екологічного мислення та екологічної свідомості. Дуже важливо з перших років життя формувати основи екологічної свідомості, кожен день долучати її до таємниць і краси природи, щоб вже в ранньому віці, в кожній дитині сформувалося почуття єднання з нею. Необхідно виховувати особистість гуманну, творчу, яка вміє розуміти і любити природу, дбайливо ставитися до навколишнього світу.

Закони України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2001), Базовий компонент дошкільної освіти (2021) визначають основні напрями роботи з екологічного виховання дітей дошкільного віку. У країнах Європи дослідники таких організацій як: Рада Європи, ЮНЕСКО, Організація європейського співробітництва та розвитку вважають нагальною потребою ХХІ століття – екологічна криза. Тому педагогам закладам дошкільної освіти, потрібно впроваджувати цікаві форми, методи та прийоми роботи з дітьми щодо формування природничого-екологічної компетентності у дітей.

Основою формування свідомого ставлення до природи в країнах Європи є знання про неї, усвідомлення себе активним суб'єктом природи, суб'єктом світу, у якому живе дитина. Це сприяє розробці нових ідей, положень, технологій, засобів навчання, виховання й розвитку особистості дитини.

Впровадження європейського досвіду з організації гри як засобу екологічної освіти дітей у практику роботи дошкільних навчальних закладів України забезпечує оновлення системи освіти на сучасному етапі та сприяє розвитку інноваційної особистості дитини. Така діяльність має великий розвивальний потенціал, дошкільники одержують можливість задовольнити властиву їм пізнавальну активність та допитливість, розвивати дослідницькі навички, які навчають не лише орієнтуватися в характері роботи і планувати свої дії, а й формують уміння співпрацювати в колективі.

До засобів виховання можна віднести практично все у навколишньому світі: природу, мистецтво, традиції, слова (в усній та письмовій формі), різні види діяльності. Загострити увагу потрібно на різних видах іграшок, оскільки ігрова діяльність – основна діяльність дошкільнят.

Особливо ефективним засобом є іграшки, зроблені самою дитиною, тому що виховання та освіта продуктивно здійснюється в безпосередній діяльності. В процесі екологічне виховання та навчання, найбільш правильно буде вибрати іграшки, створені дитиною з природного матеріалу.

Питання формування екологічних уявлень займає важливе місце в педагогіці й вимагає глибокого вивчення і всебічного розгляду не тільки на рівні теоретичному, а й на рівні організації практичної роботи з дошкільнятами.

Можливість і успішність формування початкових екологічних уявлень у дітей дошкільного віку доведено численними психолого-педагогічними дослідженнями науковцями минулого: Л. Виготський, Я. Коменський, Й. Песталоцці, Д. Локк, С. Рубінштейн, Ж. Руссо, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Ф. Фрєобель та інші.

Різні аспекти проблеми екологічної освіти та екологічного виховання досліджували такі педагоги, як: Н. Баюрко, Н. Горопаха, Л. Іщенко, І. Карук, К. Крутій, Н. Кот, О. Кудрявцева, Н. Лисенко, В. Маршицька, Л. Міщик, С. Ніколаєва, З. Плохій, Л. Присяжнюк, Г. Пустовіт, І. Стахова, Г. Тарасенко, Н. Яришева та інші. Дослідниця Н. Лисенко вважає що, для пізнання дитиною навколишнього світу, потрібно безпосереднє спілкування з природними об'єктами. Саме такий спосіб спілкування спонукає до розвитку операцій мислення: порівняння, аналіз та синтез, які допомагають створити логічний зв'язок у системі «людина-природа-людина» [51].

Проблема дослідження «Іграшки з природного матеріалу як засіб екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський досвід та український контекст» полягає в теоретичному осмисленні педагогічних

засобів, що забезпечують розвиток екологічної свідомості старших дошкільників.

Об'єкт нашого дослідження – процес екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – педагогічні умови використання іграшок з природного матеріалу як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження полягає у визначенні, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов використання іграшок з природного матеріалу як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський досвід та український контекст.

Гіпотеза: ми припускаємо, що ефективність освітнього процесу закладу дошкільної освіти підвищиться за умов: організації освітньої роботи з іграшками з природного матеріалу зі старшими дошкільниками; взаємодії ЗДО та сім'ї у процесі екологічного виховання засобами іграшок із природного матеріалу як засобу екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський досвід та український контекст.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. З'ясувати стан дослідженої проблеми, уточнити сутність поняття «екологічне виховання», «екологічне мислення».
2. Проаналізувати вітчизняний та європейський педагогічний досвід щодо екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі навчання в ЗДО.
3. Проаналізувати стан рівня сформованості екологічного мислення старших дошкільників віку засобами іграшок з природного матеріалу.
4. Визначити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови екологічного виховання дошкільників засобами іграшок із природних матеріалів.

5. Дослідити взаємодію ЗДО та сім'ї у процесі екологічного виховання засобами іграшок із природного матеріалу .

Для реалізації поставлених завдань використано такі **методи дослідження:**

- *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної літератури, нормативних документів, в тому числі, Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, освітніх програм, навчально-методичних посібників.
- *емпіричні:* педагогічний експеримент; спостереження, бесіди з дітьми, вивчення продуктів діяльності дітей.

Новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснюється спроба теоретично та практично дослідити рівень екологічного виховання старших дошкільників за допомогою іграшок із природного матеріалу.

Практична цінність: полягає у тому, щоб дослідити взаємодію ЗДО та сім'ї у процесі екологічного виховання засобами іграшок з природного матеріалу; виділенні критеріїв, показників та рівнів розвитку екологічного мислення у дітей старшого дошкільного віку.

Експериментальна база. База дослідження ліцей з дошкільним підрозділом с.Сальник Калинівської міської ради Вінницької області.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти», 28-29 березня 2023 року; X Всеукраїнській науково-практичній Інтернет-конференції студентів «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку», 18 жовтня 2023р.

Основні результати дослідження висвітлено **в двох публікаціях:**

1. Костюк К.В. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку: європейський контекст: *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-*

практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.) / за ред. О.П. Демченко, Н.О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2023. Вип. 12. С. 420-423.)

2. Костюк К.В. Ефективні педагогічні технології екологічного виховання дітей старшого дошкільного віку: *Актуальні проблеми та інноваційні пошуки у галузі сучасної дошкільної освіти: збірник матеріалів учасників X Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, магістрів, молодих науковців «Сучасне дошкілля: актуальні проблеми, досвід, перспективи розвитку, за заг. ред. проф. О. Л. Кононко. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 18 жовтня, 2023. С. 100-104.*

Структура роботи включає вступ, два розділи (теоретичний та емпіричний), висновки до кожного розділу, загальні висновки, бібліографічний список з 78 найменувань. Обсяг випускної кваліфікаційної роботи складає 117 сторінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баластрік Г. Виховання відповідальності: авторська програма комплексного розвитку еколого-природничого світогляду дошкільників шляхом

предметно-практичної діяльності. *Дитячий садок*. 2011. № 25-26, (601-602. С. 4-53).

2. Бастракова Т. О. Сучасні проблеми екологічного виховання дошкільників. Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі: зб. наук. праць. 2019. Вип. 3. С. 24–27.

3. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи : старший дошкільний вік: навч.-метод. посібник. Київ: Генеза, 2013. 112 с.

4. Беленька Г. Експериментування – крок до пізнання. *Дошкільне виховання*. 2007. № 5. С. 7-10.

5. Беленька Г. В. Дошкільнятам про світ природи: методичний посібник для вихователів дітей дошкільного віку / Г. В. Беленька, Т. С. Науменко, О. В. Половіна. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013. 115 с.

6. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. Київ : Слово, 2008. С. 150-159.

7. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2021. С. 38

8. Беленька Г. Дошкільнятам про світ природи : старший дошкільний вік: навч.-метод. посібник. Київ: Генеза, 2013. 112 с.

9. Беленька Г. Експериментування – крок до пізнання. *Дошкільне виховання*. 2007. № 5. С. 7-10.

10. Бондаренко О.А. Концепції екологічної освіти у Законі України «Про дошкільну освіту». Екологічна мандрівка. *Бібліотечка вихователя дитячого садка*, 2013. № 3-4. С. 87-89.

11. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник для ВНЗ. Київ: Слово, 2008. С. 150-159.

12. Вашак О.О. Екологічне виховання дошкільників на засадах етнопедагогіки: навчально-методичний посібник для студентів спеціальності

7.01010101 – «Дошкільна освіта», вихователів, методистів та завідувачів дошкільних навчальних закладів. Полтава, 2009. 116 с.

13. Васильєва О.І. Навчайте дітей спостерігати природу. Київ, 2002. С. 56.

14. Гавриш Н., Саприкіна О. Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку. Навч.-метод. посіб. для дошкільних навч. закладів за заг. ред. О. Пометун. Дніпропетровськ: Ліра, 2014. 120 с.

15. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу. *Дошкільне виховання*. 2008. №10. С. 16-19.

16. Глухова Н.Є. Гамаюнова І.Г. та ін. У злагоді з природою (освітньо-виховна робота на екологічній стежині в дошкільному навчальному закладі). Методичні рекомендації для вихователів дошкільних навчальних закладів. Київ: 2006. С. 4-18.

17. Горопаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей. Рівне: Волинські обереги, 2001. 212 с.

18. Горопаха Н. М. Екологізація розвивального середовища дошкільного закладу. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-т. Херсон : ХДУ, 2014. Вип. 65. С. 396-402.

19. Грицитина. Т. Маленькі туристи. Краєзнавство, туризм у ДНЗ. Упорядник Т.Вороніна. Київ: Редакція загально педагогічної газети, 2004. 128 с.

20. Гумен-Біланіч Н. М. «Берегти нам слід, Богом даний світ». Мукачево: Карпатська Вежа, 2012. 38 с.

21. Глухова Н. Емоційне спілкування дитини з природою як умова творчого осягнення світу. *Дошкільне виховання*. 2008. №10. С. 16-19.

22. Грановська Т. Роль вихователя у формуванні екологічної свідомості дітей дошкільного віку. Психолого-педагогічні науки, 2013. № 5. С. 129-133.

23. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття). URL: ualib.com.ua/br_563.html. – Назва з екрана.

24. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. – Запоріжжя: ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2010. 324 с.
25. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік: навч.-метод. посіб. / Г.В.Беленька, Т.С.Науменко, О.А.Половіна. Київ: Генеза, 2013. 112с.
26. Зайцева Л. І. Формування у старших дошкільників науково-практичного досвіду в сфері природно-предметного довкілля : теоретико-методичний аспект: монографія; НАПН України, Ін-т пробл. виховання. Мелітополь: Видавничий будинок ММД, 2012. 381 с.
27. Закон України «Про дошкільну освіту». *Дошкільне виховання*. 1998. № 9. С. 3–7.
28. Загарницька І.І. Роль сучасних іграшок в житті дитини. *Філософія. Нова парадигма*. 2011, Вип. 103.С. 11-17.
29. Іванчук С. А. Сутність поняття екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. *Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. № 78. С. 74–78.
30. Іванчук С. А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70. Т. 2. С. 54–58.
31. Іванова Г., Курашова В. Про організацію роботи з екологічного виховання. *Дошкільне виховання*. 2016. №3. С. 10-12.
32. Іщенко Л. В. Педагогічні умови забезпечення наступності в екологічному вихованні дітей перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку. *Укр. Довкілля : наук. зап. Уман. держ. пед. ун-ту: зб. наук. пр. Умань : Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, 2017. С. 58–63.*
33. Іщенко Л.В., Кривошея Т.М., Карук І.В. Актуалізація аксіологічної сфери майбутнього вихователя до формування екологічно-вихованої особистості

старшого дошкільника. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»): журнал.* 2024. № 1(35) 2024. С.166-179.

34. Карук І. В. Дефінітивний аналіз та сутність поняття «експериментальна діяльність». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія, 2020.* 61, С. 30-35.

35. Карук І. В. Гра-експериментування як засіб розвитку дослідницької активності дошкільників. *Інноваційна педагогіка.* 2020. 20. С. 142-146.

36. Карук І. В., Стахова І. А. Екологічне виховання дітей: європейський підхід: навчальний посібник. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. 99 с.

37. Карук І. Інноваційні технології екологічної освіти дітей: європейський досвід. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 28-29 березня 2023 р.) / за ред. О.П. Демченко, Н.О. Пахальчук; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної і початкової освіти імені Валентини Волошиної. Вінниця: ТОВ «МеркьюріПоділля», 2023. Вип. 12. С.447-450.*

38. Карук І.В. Екологічна освіта та виховання дошкільників як пріоритетний напрям розвитку культури європейського суспільства. *«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»): журнал.* 2023.№ 9(23) 2023. С.320-329. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9\(23\)](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-9(23))

39. Карук І. В., Присташ А.Т. Гра-експериментування як засіб екологічного виховання дошкільників. Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук: основні наукові проблеми та перспективи

дослідження / Збірник наукових праць ВДПУ; [відп.ред. С.В. Поливаний].
Вінниця, 2022. Вип.20 (24). С. 88-90

40. Каплуновська О. Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 7. С. 9-10.

41. Кононко О. Розвивальне середовище та умови його створення. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / науковий редактор О. Л. Кононко. Київ, 2003. С. 115-122.

42. Кот Н. М. Спільна робота дошкільного закладу та сім'ї з екологічного виховання дошкільників : метод. посіб. для вихователів і студентів педагогічних вузів. *Дитячий садок*. 2001. № 45 (141). С. 24

43. Крутій К. STREAM-освіта дошкільнят : виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. 2016. № 1. С. 3-7.

44. Крутій К. Освітній простір дошкільного навчального закладу: монографія : у 2-х ч. Запоріжжя : ЛПКС ЛТД, 2009. Частина перша: Концепції, проектування, технології створення. 320 с.

45. Кот Н. Про сучасні підходи до екологічного виховання дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2011. № 3. С. 13-16.

46. Казаручик Г. Екологічне виховання дітей старшого дошкільного віку в процесі дидактичних ігор. *Дошкільна педагогіка*. 2003 С.62-64.

47. Каплуновська О. Організація екологічної освіти в дошкільному навчальному закладі. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2009. № 7. С. 9-10.

48. Кононко О. Розвивальне середовище та умови його створення. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / науковий редактор О. Л. Кононко. Київ, 2003. С. 115-122.

49. Конюхова Т.С. Чарівний промінь. Казки про природу для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку / за заг. ред. Г.В. Беленької. Сімферополь, 2005. 408 с.
50. Крисаченко В. С. Екологічна культура. Теорія і практика. Київ: Заповіт, 1996. 347 с
51. Лисенко Н. В. Еко-око : дошкільник пізнає світ природи : навчально-методичний посібник. Київ: Слово, 2015. С 352.
52. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. Київ: Освіта, 1993. 142 с.
53. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. К.6 Видавничий дім «Слово».2009. 400 с.
54. Лисенко Н. Екологічне виховання дітей дошкільного віку : Навч. Посібник. Львів, 144 с.
55. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах : навч.-метод. посіб.. Київ: Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. 80 с.
56. Максимова О.О., Ковалюк Т.А. Змістовно-методичне забезпечення формування екологічної компетентності у дітей старшого дошкільного віку // Наукові записки Вінницького державного освітнього університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. Випуск 56. Вінниця: «Твори», 2018. С. 65–69.
57. Маршицька В.В. Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 186 с.
58. Мандруємо екологічною стежиною: дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі / авт.-упоряд.: Павлюк С. Ю., Русан Л. С., Колосінська Г. І. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 168 с.

59. Мусієнко М. М. Екологія: тлумачний словник. Київ: Либідь, 2004. 376 с.
60. Омельчук С.Т. Дитяча іграшка: гігієнічні, психологічні, педагогічні аспекти та проблеми. *Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О.Богомольця*. 2013. №2. С.87-91.
61. Плохій З. П. Виховання екологічної культури дошкільників : метод. посіб.. Київ : Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. 173 с.
62. Присяжнюк І. Екологічний квест як освітня технологія. *Дошкільне виховання*. №6. 2018. С. 12-17.
63. Парамонова, Л.А. Формування конструювання як універсальної розумової здібності, що лежить в основі творчості . *Дошкільна освіта*. 2008. № 18. 24 с.
64. Половіна О.А., Беленька Г.В. Цільові прогулянки в природі: моральний аспект. *Палітра педагога*. 2017. № 6(104). С. 9-11.
65. Половіна О., Гаращенко Л. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров'язберезувальний підхід. *Молодий вчений*. 2018. № 8.1 (60.1). С. 47-52
66. Половіна О.А. Формування естетичного ставлення до природи засобами образотворчого мистецтва у старших дошкільників (на матеріалі ознайомлення з пейзажним живописом) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. Київ, 2007. 17 с.
67. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб для студ. вищих навч. закл. Київ:Академвидав, 2004. 456 с.
68. Рудакова І. Дидактична гра – дієвий засіб активізації пізнавальної активності учнів. *Початкове навчання і виховання*. 2005. №16-18. – С. 7–14
69. Стежинки у Всесвіт : комплексна освітня програма для дітей раннього та передшкільного віку / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2020. 244 с.

70. Соцька О. Від знань та емоцій до еколого-доцільної поведінки. *Дошкільне виховання*. 2014. № 11. С. 24-27.

71. Теорія і методика формування природничо-екологічної компетентності в дошкільників: курс лекцій / автор-укладач Л. П. Загородня. Глухів. 2023. 379 с

72. Формування природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку. Навчально-методичний посібник для організації роботи з екологічного виховання в закладах дошкільної освіти / Н. М.Джура, М. Ю. Пристайко, І. В. Шкодин, Л. А. Хом'як. Львів, 2022. 60 с.

73. Чорна Г. В., Скірко Г. З. Формування екологічної компетентності дітей старшого дошкільного віку в різних видах діяльності в природі. *Інноваційна педагогіка*. 2021. Випуск 31. Т. 2. С. 163–169.

74. Яришева Н.Ф. Екологічне виховання дошкільників. Київ : Грамота, 2001. 55 с.

75. Roczen N. Environmental competence - The interplay between connection with nature and environmental knowledge in promoting ecological behavior. 2011. https://www.researchgate.net/publication/316241566_Environmental_competence_-_The_interplay_between_connection_with_nature_and_environmental_knowledge_in_promoting_ecological_behavior

76. Karuk, I., Kolesnik, K., Kryvosheya, T., Prysiazhniuk, L., Shykyrynska, O., Vyshkivska, V., & Komarivska, N. (2022). The development of cooperation skills of senior preschoolers in the experimentation process. *Society. Integration. Education*, I, 404-414. doi: <https://doi.org/10.17770/sie2022vol1.6838>

77. Karuk, I., Kolesnik, K., Kryvosheya, T., Prysiazhniuk L., & Shykyrynska, O. (2021). Organization of group activities of older preschool children in the process of experimenting *Society. Integration. Education*, II Rezekne, 729-743. doi: <https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6247>.

78. Kolomiets, A., Lazarenko, N., & Kolesnik, K. (2022). Peculiarities of Organization of Group Interaction of Preschool Children in the Process of Game-Experimentation. *Preschool Education: Global Trends*, 2. Retrieved from <https://preschool-journal.com/index.php/journal/article/view/16>